

Managementsamenvatting

Dit rapport biedt een analyse van de voorgestelde Datawet, uitgebracht door de Europese Commissie op 23 februari 2022. De analyse kijkt naar elk artikel van de voorgestelde Datawet en verduidelijkt wat deze wetgeving betekent voor akkerbouwers. Op basis van deze analyse trekken we in dit rapport conclusies met betrekking tot de herziening van de Gedragscode Datagebruik Akkerbouw die BO Akkerbouw heeft opgesteld. We bekijken of, en in hoeverre, (a) de Datawet de Gedragscode overbodig maakt, (b) of de code moet worden herzien om te voldoen aan de essentiële eisen van de Datawet en (c) of de code kan worden geactualiseerd op een manier die de resterende problemen aanpakt die onvoldoende belicht worden in de voorgestelde Datawet. Bij het lezen van dit rapport is het van belang om in gedachten te houden dat dit een *wetgevingsvoorstel* is. Zodoende kunnen er wijzigingen aangebracht worden in de bepalingen totdat de wet door het Europees Parlement en de Raad is goedgekeurd. In het voorstel staat dat de Datawet 12 maanden na aanneming van kracht wordt, wat betekent dat er vóór 2024 geen bindende en afdwingbare set datarechten zal zijn.

Het voorstel voor de Datawet omvat meerdere lagen. Het voorstel voor de Datawet biedt toegang tot data en rechten om data te delen voor gebruikers van IoT-apparaten, waaronder bijvoorbeeld boeren. Het data wetsvoorstel legt verplichtingen op aan fabrikanten van IoT-apparaten (de datahouders) en ook aan derden die data ontvangen op verzoek van gebruikers. Bepalingen over oneerlijke contractuele afspraken zijn bedoeld om de zwakkere van de partijen die met elkaar een contract aangaan te beschermen. Dit is meestal de partij die over minder digitale kennis en expertise beschikt en/of beschikt over data van de minst goede kwaliteit en waarde. Ook worden er voorwaarden gesteld voor de toegang tot data voor overheidsinstanties in uitzonderlijke situaties. Daarnaast worden er extra verplichtingen omtrent interoperabiliteit opgelegd aan operators van dataruimtes, aanbieders van cloud- en edge-diensten en verkopers van smart contract-applicaties. Om ervoor te zorgen dat de geboden rechten en regels worden nageleefd, introduceert de nieuwe Datawet een methode om klachten in te dienen bij de bevoegde autoriteit, die mogelijk straffen kan opleggen aan overtreders. Tot slot zal de Europese Commissie ook voorbeeldcontracten publiceren om het sluiten van contracten rond het delen van data te vergemakkelijken voor betrokkenen.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen voor boeren?

De meest in het oog springende bepalingen van het voorstel voor de Datawet voor akkerbouwers zijn het recht op toegang tot data (art. 4) en het recht om data te delen met derden (art. 5). Het is echter belangrijk om te benadrukken dat deze bepalingen van de Datawet beperkingen hebben, zoals de volgende:

- Toegangs- en deelrechten voor data zijn alleen van toepassing op datasets van boerderijen wanneer deze worden verzameld door IoT-apparaten (landbouwmachines) die eigendom zijn van - of gehuurd worden door - een boer en als ze worden opgeslagen/gecontroleerd door de fabrikanten van deze IoT-apparaten.
- Onze analyse toonde aan dat andere methoden voor het verzamelen van boerderijdata door de zeer nauwe definities niet onder deze datarechten lijken te vallen. Andere methoden voor het verzamelen van boerderijdata omvatten bijvoorbeeld de collectie van data via sensoren in schuur of bodem, camera-opnames en -beelden en handmatige observaties die later worden gedigitaliseerd. Hieronder

vallen ook vergrendelde boerderijdatasets die in handen zijn van andere spelers, zoals aanbieders van technologie, data intermediairs of data coöperaties.

- Bovendien kunnen ruwe datasets toegankelijk of deelbaar zijn, maar zal de informatie die wordt afgeleid van de ruwe datasets (zoals op agrarische data gebaseerde oplossingen, suggesties of voorschriften) buiten het toepassingsbereik van deze wetgeving vallen.

Wat zijn de potentiële uitdagingen voor boeren na de Datawet?

Datarechten worden verleend aan gebruikers, zoals degenen die het IoT-apparaat bezitten, huren of leasen. Dit kan problemen opleveren in de akkerbouw.

- Boeren kopen, huren of leasen niet altijd landbouwmachines van de fabrikanten van die machines. In plaats daarvan huren ze in sommige gevallen diensten in van andere bedrijven die eigenaar zijn van de machines. Dit houdt in dat boeren moeten onderhandelen over de voorwaarden om toegang te krijgen tot de data die zijn verzameld op hun eigen land via het technologische apparaat dat het bedrijf dat de IoT-dienst levert bezit, huurt of leaset van de fabrikant.
- Wanneer verschillende boeren samen een IoT-machine (zoals een tractor) kopen die data verzamelt - en dus samen eigenaar zijn - dan lijken alle eigenaren gelijke rechten te hebben met betrekking tot zowel de toegang tot als het delen van de data die zijn opgeslagen. Het is dan niet relevant wie welke gegevens heeft verzameld en bij welke boerderij de inwinning van de data heeft plaatsgevonden. Dit kan leiden tot vertrouwensproblemen bij het gebruik van landbouwmachines in de akkerbouw, aangezien elke gebruiker toegang heeft tot elkaars bedrijfsgegevens.

Welke invloed heeft de Datawet op de voorwaarden voor hergebruik (delen) van data?

- De Datawet staat hergebruik (delen) van data toe op verzoek van gebruikers (boeren).
- Het is onduidelijk of datahouders (dus, de fabrikanten van IoT-apparaten) data kunnen delen met derden, *zonder* verzoek van de gebruiker.
- De Datawet laat ruimte voor datahouders om de data te delen als de mogelijkheid tot delen in de contracten met gebruikers staat beschreven en als het delen de commerciële belangen van gebruikers niet schaadt.
- Het is echter onduidelijk of het opnemen van een algemene verklaring over het delen van data in het contract geldig is, of dat er details moeten worden gespecificeerd over het delen van data in de contracten. Boeren moeten dus nog steeds voorzichtig zijn met de contractuele bepalingen rond het hergebruik van de datasets.

Wat zijn de belangrijkste verplichtingen van de datahouders (fabrikanten van IoT-apparaten)?

In de Datawet zijn specifieke verplichtingen beschreven voor datahouders.

- De datahouders (de fabrikanten van IoT-apparaten) zijn verplicht om eerlijk, redelijk, niet-discriminerend en transparant te handelen bij het beschikbaar stellen van data aan data-ontvangers (bijvoorbeeld een andere IoT fabrikant, een digitale service verlener, een zaadbedrijf enz.), die toegang krijgen tot de data van datahouders op verzoek van gebruikers (zoals de boer).

- Datahouders en data-ontvangers moeten een overeenkomst sluiten over datatoegang. De clausules van deze overeenkomsten zijn niet bindend als ze inbreuk maken op de rechten van gebruikers.
- De Datawet verbiedt discriminerende acties van datahouders tussen hun eigen onderneming en andere dataontvangers bij het beschikbaar stellen van data.
- Om gebruikers (landbouwers) te beschermen, verbiedt de Datawet datahouders om data te gebruiken om de commerciële activiteiten van gebruikers te ondermijnen. Het delen van gegevens van een boer met concurrenten is bijvoorbeeld verboden.

Wat zijn de belangrijkste verplichtingen van de dataontvangers (degenen die toegang hebben tot data op verzoek van gebruikers van datahouders)?

Er gelden ook specifieke verplichtingen voor derden die data ontvangen.

- Derden kunnen data alleen gebruiken voor het specifieke doel dat vooraf bepaald is door de gebruiker en ze zijn verplicht de data te verwijderen wanneer ze niet langer nodig zijn voor het overeengekomen doel.
- Het dwingen, bedriegen, manipuleren of verhinderen van de gebruiker die deze data met anderen deelt, is verboden.
- De ontvangers van de data mogen data niet verder delen met nog andere derden.
- Ontvangers van data zijn ook verplicht om de data niet te gebruiken om een product te ontwikkelen met als doel te concurreren met de datahouder (de fabrikant van het IoT-apparaat).
- Deze verplichtingen gelden alleen voor derden met een omzet die de groter is dan die van een midden en kleinbedrijf (MKB). Dat betekent dat kleine startups en middelgrote bedrijven niet verplicht zijn om deze regels te volgen. De grootte van een bedrijf kan daarom een factor zijn waarmee boeren rekening moeten houden voordat ze een overeenkomst ondertekenen om data met een ander bedrijf te delen.

Wat zijn de essentiële vereisten voor de relatie tussen datahouders en dataontvangers?

- Ontvangers die toegang krijgen tot data op verzoek van gebruikers (toegestaan op grond van artikel 5), zullen een 'redelijke' vergoeding moeten betalen aan datahouders (de fabrikanten van IoT) voor hun toegang tot deze data. Het recht op het delen van data daarentegen kan door gebruikers (boeren) gratis worden gebruikt. Als de ontvanger van de data een MKB-bedrijf is, dan zal het bedrag dat dit bedrijf moet betalen kunnen oplopen tot het gelijk is aan de kosten die de datahouder gemaakt heeft om de data beschikbaar te stellen. Bepalen wat een 'redelijke vergoeding' is, kan in de praktijk echter een grote uitdaging zijn, tenzij de Commissie richtlijnen geeft om dit te bepalen.
- Partijen kunnen zich wenden tot instanties die geschillen beslechten om hun eventuele onenigheden op te lossen over de te betalen vergoeding. Besluiten omtrent deze geschillen moeten binnen 90 dagen worden genomen.
- De datahouders (de IoT-fabrikanten) zijn verantwoordelijk voor het nemen van technische beveiligingsmaatregelen om ongeoorloofde toegang tot data te voorkomen. Bij ongeoorloofde toegang tot data is de ontvanger van de data verplicht om de datasets te vernietigen en alle bedrijfsactiviteiten stop te zetten die op basis van deze ongeoorloofde toegang worden ontwikkeld. Deze straf zal echter niet worden toegepast wanneer toegang tot data de datahouder geen aanzienlijke schade heeft

berokkend, of wanneer het een onevenredige straf zou zijn. In de praktijk is het echter niet altijd zo eenvoudig om duidelijk te maken wat “aanzienlijke schade” betekent en welke toegang tot data aanzienlijke schade veroorzaakt, of om een onderscheid te maken tussen een evenredige en een onevenredige straf, tenzij de Commissie een gedetailleerde richtlijn vrijgeeft.

Wat zijn de regels voor de geldigheid van contracten met betrekking tot toegang tot en gebruik van data?

De Datawet beoogt de zwakkere partij in contractuele afspraken te beschermen.

- Oneerlijke afspraken, die data gebruikersd eenzijdig opleggen aan MKBs (en landbouwbedrijven zijn meestal MKBs), zullen niet bindend zijn in de contracten.
- Het wordt hiermee onmogelijk gemaakt voor machtige partijen om: i) hun aansprakelijkheid te beperken voor opzettelijke handelingen of grove nalatigheid, ii) rechtsmiddelen uit te sluiten in geval van het niet nakomen of schenden van de contractuele voorwaarden en iii) een exclusief recht te hebben om de contractuele clausules te bepalen of interpreteren als het gaat om toegang tot en delen van data. Dit zijn de *per se* oneerlijke afspraken, wat betekent dat ze altijd als oneerlijk worden beschouwd.
- Naast de *per se* oneerlijke afspraken bevat het wetsvoorstel ook enkele 'vermoedelijk' oneerlijke afspraken die in contracten kunnen staan. Hieronder vallen bijvoorbeeld clausules over de beëindiging van contracten op korte termijn, afspraken die de verantwoordelijkheden kunnen beperken van de partijen in geval van niet-nakoming van contractuele verplichtingen of afspraken die voorkomen dat andere contractpartijen data gebruiken zonder legitieme redenen.
- Deze bepalingen zijn een positieve ontwikkeling voor MKB-bedrijven omdat deze vaak te maken hebben met standaardvoorwaarden die beschouwd kunnen worden als eenzijdig opgelegd door de technologieleveranciers of machinefabrikanten. Hoewel dit goed nieuws is voor boeren, moet worden opgemerkt dat de verklaringen over wat 'oneerlijke' termen zijn niet helemaal duidelijk zijn. Hiermee kan de opheldering van deze onduidelijkheden in de praktijk enkele jaren kan duren en komen de effecten van deze bepalingen pas tot stand na vele zaken en rechterlijke uitspraken. Daarom is het belangrijk dat boeren zelf een idee ontwikkelen over wat oneerlijke bedingen zijn en daar aandacht aan besteden in contracten over datadeling en -toegang. Zo kunnen ze kritisch naar de afspraken kijken, ook als de wet hierin tekortschiet.

Wat zijn de andere relevante bepalingen van de voorgestelde Datawet voor akkerbouwers?

- Hoofdstuk V van de Datawet regelt uitzonderlijke situaties waarin overheidsinstanties toegang hebben tot gegevens, zoals in het geval van een openbare noodsituatie.
- Er zijn aanvullende verplichtingen in hoofdstuk VI opgelegd aan de aanbieders van cloud- en edge-diensten om ervoor te zorgen dat hun gebruikers soepel kunnen overstappen naar een alternatieve clouddienstverlener. Deze verplichtingen kunnen handig zijn voor degenen (zoals boeren of andere spelers in de akkerbouw) die clouddiensten gebruiken om hun datasets op te slaan. Dit deel van de Datawet is echter niet van toepassing op aanbieders van landbouwtechnologie of machinefabrikanten, die data beheren of opslaan maar buiten de reikwijdte van deze aanvullende overstapverplichtingen vallen.

- Hoofdstuk VIII van de Datawet voorziet in specifieke 'interoperabiliteits'-verplichtingen voor i) exploitanten van dataruimten, ii) providers van cloudservices en iii) verkopers van slimme contracttoepassingen. Interoperabiliteit zorgt dat systemen waarin data worden verwerkt en opgeslagen op elkaar aansluiten, waardoor boeren kunnen overstappen van hun huidige aanbieder van digitale diensten naar een andere aanbieder en hun data kunnen laten uitlezen door deze nieuwe dienstverlener. Zonder standaarden en interoperabiliteit voor data kan de boer niet makkelijk overstappen. Als de Commissie binnenkort een gemeenschappelijke Europese landbouw dataruimte creëert, kunnen de interoperabiliteitsspecificaties voor de exploitanten van deze datatoegangshubs (waaronder die voor de landbouw) ook indirect helpen bij de ontwikkeling van datastandaarden voor de sector. De voorgestelde Datawet voorziet echter niet in een algemeen geldende verplichting die technologieleveranciers of machinefabrikanten dwingt om datastandaarden te ontwikkelen of te voldoen aan interoperabiliteitsspecificaties. Dit is een beperking voor de sector, die te maken heeft met technische belemmeringen voor de overdracht van data tussen verschillende partijen. Ondanks de datarechten die vastgesteld zijn in de Datawet voor gebruikers (b.v. landbouwers) om toegang te krijgen tot data of data te delen met derden, kan het nog steeds zo zijn dat de ontvanger van de data deze niet goed kan uitlezen of verwerken. Dit is alleen mogelijk als er gemeenschappelijke datastandaarden en interoperabiliteitsspecificaties zijn. Deze technische beperkingen begrenzen daarmee in de praktijk de datarechten die door de Datawet aan gebruikers worden toegekend. Aangezien het in dit stadium misschien niet realistisch is om een significante verandering in de Datawet te verwachten, zou een interventie door de sector effectieve oplossingen moeten kunnen bieden door aan te sturen op sectorale datastandaarden en interoperabiliteitsoplossingen in de sector.
- Voor de handhaving van de Datawet zullen de lidstaten één of meer bevoegde autoriteiten op nationaal niveau moeten aanwijzen om hand te haven. Er komt een methode om klachten te behandelen en financiële sancties op te leggen in geval van niet-naleving. Dit kan een vertrouwenwekkende ontwikkeling zijn voor de landbouwsector. Artikel 33, lid 1 van de Datawet laat de regeling van sancties echter over aan de lidstaten en geeft geen kader met (minimum)grenzen die gesteld zouden moeten worden. Tenzij de Commissie verdere richtlijnen voor de lidstaten vrijgeeft, kunnen overtreders in verschillende landen dus verschillende boetes opgelegd krijgen.
- De Europese Commissie zal modelcontractvoorwaarden ontwikkelen voor de sector die als leidraad kunnen dienen voor bedrijven om hun algemene voorwaarden te actualiseren. Dit is ook handig voor gebruikers (landbouwers) wanneer ze een contract aangaan, omdat het hen in staat stelt om de algemene voorwaarden van alternatieve bedrijven met elkaar te vergelijken op grond van deze leidraad.

Ondanks de genoemde beperkingen betekent het voorstel voor de Datawet een stap voorwaarts voor de akkerbouw, waar landbouwmachines veel worden gebruikt. Voor de overige zaken die de Datawet nog niet regelt, wordt in de Datawet een vervolg aangekondigd in de vorm van sectorale dataregelgeving op maat (waaronder een ag-dataregelgeving). Sectorale belanghebbenden en instellingen (waaronder BO Akkerbouw) kunnen een sleutelrol spelen bij de vormgeving daaraan door diepere inzichten te verstrekken aan beleidsmakers op dit gebied. Dit zou het mogelijk maken om bewustzijn te creëren bij beleidsmakers over de onopgeloste problemen in de akkerbouw bij het ontwerpen van regelgeving voor hun sector.

Dit zou de effectiviteit van de mogelijke toekomstige regelgeving omtrent data voor de akkerbouw vergroten.

Tot die tijd kan BO Akkerbouw zijn gedragscode actualiseren in overeenstemming met de prominente principes van de Datawet, bij voorkeur met enkele aanvullende vooruitstrevende regels om de resterende problemen vanuit de sector aan te pakken (hoofdstuk 4 van dit rapport bevat hiervoor een gedetailleerde lijst met suggesties). Een herziening van de gedragscode kan boeren ook informeren over hun rechten en hen waarschuwen voor mogelijke nuances in -en beperkingen van- de Data Act.